

Dzintra ŠULCE

FONĒTISKO LĪDZEKĻU APGUVES SPECIFIKA DAUDZVALODĪBAS APSTĀKĻOS

Anotācija. 21. gadsimtā Latvija strauji ir iekļāvusies pasaules kultūras telpā, ir pieaudzis to cilvēku skaits, kas apguvuši vairākas svešvalodas, ir iepazinuši citu valsti vēsturi, kultūru un sabiedrisko dzīvi, līdz ar to ir palielinājušās iespējas dažādot savstarpējos kontaktus un paplašināt komunikāciju. Šīs tendences saglabāsies arī nākotnē, savstarpēji ietekmējot arī valodu fonētisko struktūru. Valodas saturs ir vispārcilvēcisks, bet fonētiski fonoloģiskie līdzekļi, ar kuriem to izsaka, ir nacionāli un specifiski. Veiksmīgas saziņas pamatā tiek izmantotas abas valodas izpausmes formas – gan runa, gan raksti. Pēdējos gados latviešu literārajā valodā parādās citu valodu artikulācijas un akustiskās īpatnības (visbiežāk angļu, vācu vai krievu valodas ietekmē). Tas ir vērojams gan atsevišķu fonēmu izrunā, gan uzsvara lietojumā, gan teksta izrunas ziņā, piem., runas intonācijā un līdzskaņu palatalizācijā, kas ir būtiska krievu un lietuviešu valodas pazīme. Fonētisko līdzekļu apgūvē liela nozīme ir katra runātāja dzimtās valodas, dialekta vai izloksnes ietekmei, sagatavotības pakāpei un individuālās artikulācijas īpatnībām. Ārzemju vieslektoriem un studentiem komunikācijas procesā ir jārēķinās arī ar latviešu valodas fonētisko līdzekļu specifiku, t. i., latviešu valodai raksturīgā fonēmu artikulācija (sevišķi garie patskaņi, mīkstie līdzskaņi, šņāceņi un afrikātas), pirmās zilbes uzsvars vārdos, stieptās un nestieptās zilbes intonācijas diferenciēšana, stāstījuma, jautājuma un izsaukuma modalitātes izteikšana teikumā u. tml. To apguvi ietekmē ne tikai dzimtās valodas skanisko līdzekļu īpatnības, bet arī dažādi lingvistiskie un ekstralingvistiskie faktori plašākā kontekstā. Šo jautājumu apguve ir cieši saistīta ar izpratni par fonoloģiju; tā ir valodniecības nozare, kurā galvenokārt pēta skanisko elementu funkcijas un skaņu attieksmju (resp. saistīšanās) modeļus, īpašu uzmanību pievēršot tieši fonoloģiskās sistēmas pašai mazākajai vienībai resp. fonēmai. Rakstā izteikto secinājumu pamatā ir autores praktiskā darba pieredze ne tikai Liepājas Universitātē (galvenokārt programmā "Eiropas valodu un kultūras studijas"), bet arī, strādājot ar lietuviešu studentiem Vītauta Dižā universitātē Kauņā un ar apmaiņas programmas studentiem no dažādām Lietuvas augstskolām vairāku gadu garumā. Aptaujā studenti atzina, ka, ilgstoši uzturoties citā valodas vidē, piem., angļu, vācu, franču vai krievu, arī dzimtajā valodā pēc kāda laika parādās otras valodas izrunas īpatnības. Lielākoties tās ir saistītas ar vārdu krājumu resp. leksiku, taču ne mazāk svarīgi ir apzināties tās atšķirīgās un būtiskās izrunas īpatnības, kuras ir saistītas ar atsevišķām fonētiskām parādībām. Apgūstot latviešu valodu, cittaunieši bieži vien maina uzsvara vietu vārdos, saistot to ar savu dzimto valodu, kaut gan latviešu valodā lielākā daļa vārdu ir jāizrunā ar pirmās zilbes uzsvaru. Problēmas rodas arī tajos izrunas gadījumos, kuros vārdu nozīmi diferencē tikai stieptā vai nestieptā (krītošā vai lauztā) zilbes intonācija. Citu valodu ietekmē runātāji veido t. s. hibrīdvariantus, kas izklausās pēc *pusstieptās intonācijas* (kaut kas pa vidu starp stiepto un nestiepto intonāciju). Divu intonāciju šķīrumu ir svarīgi ievērot savstarpējā komunikācijā, lai novērstu satura pārpratumus. Citu valodu ietekmē var mainīties

latviešu valodai raksturīgā runas melodija. Īpaši tas sakāms par stāstījuma teikumu izrunu latviešu valodā ar kāpjošo melodiju nepieciešamās kritošās melodijas vietā (lielākoties angļu valodas ietekmē). Tas pats attiecas arī uz teikuma daļu saistījuma ciešuma norādi. Ja garākā teikumā nevar saklausīt ciešu vai vāju saistījumu, tas apgrūtina satura uztveri. Pēdējā laikā zūd arī jautājuma teikumiem raksturīgā intonācija latviešu valodā. Svarīgi ir apzināties teikumu modalitāti salīdzinājumā ar citām valodām. Dažādās valodās ir atšķirīgs valodas ritms un runas intonācija.

Atslēgas vārdi: fonētiskie līdzekļi, to lietojuma specifika, fonēmas, vārda uzsvars, zilbes un runas intonācija, fonoloģija.

Summary. Languages share a content common to all people; however, they differ with regard to their specific and nation-dependent phonetic means used to express it. These phonetic means grant a particular sound to each language. A phonetic system is usually based on segmental units: phonemes, syllables and syntagms. The main units of a phonetic system are closely interrelated with super-segmental or supra-segmental units, namely intonation and word stress. The present study overviews the newest tendencies in the phonetic system of the Latvian language developed due to articulatory and acoustic influence of other languages, usually English, German and Russian. The conclusions drawn in the study are based on rich teaching experience at Liepaja, Klaipēda and Vytautas Magnus Universities. It can be generalized that for successful communication both written and oral forms of language are used. When trying to integrate into any institute of higher education in Latvia, foreign teachers and students have to pay attention to the specificity of Latvian phonetic means as, for example, the stress on the first syllable. The acquisition of specific features in Latvian phonetics is influenced not only by phonetic properties of one's native language, but also by various linguistic and extra-linguistic contextual factors. A current tendency that can be observed in Latvia is a growing number of Latvians who have good communicative competence of several languages and are well acquainted with the history and culture of different countries. Their presence in the society increases the possibilities of expanding international contacts and communication and thus intensifying the aforementioned influence on the phonetic structure of the Latvian language.

Keywords: segmental and supra-segmental units, accent, word stress, intonation, phonology.

Santrauka. Bet kurios kalbos turinys yra bendras visiems žmonėms, tačiau fonetinės priemonės, kuriomis jis išreiškiamas, yra nacionalinės ir specifinės; jos suformuoja kiekvienai kalbai būdingą skambesį. Fonetinės sistemas pagrindą paprastai sudaro segmentiniai vienetai: fonemos, skiemenys, fonetiniai žodžiai ir sintagmos. Su pagrindiniais fonetinės sistemos vienetais yra glaudžiai susiję supersegmentiniai arba suprasegmentiniai vienetai – skiemens intonacija (priegaidė), žodžio kirtis ir kalbos intonacija. Straipsnyje apžvelgiamos naujausios latvių kalbos fonetinių priemonių sistemos tendencijos, kurios atsirado daugiausia dėl kitų kalbų artikuliacinių ir akustinių ypatybių įtakos (dažniausiai tai – anglių, vokiečių ir rusų kalba). Galima pamatyti atskirų fonemų tarimo skirtumų (pvz., priebalsių palatalizacija), taip pat priegaidžių niveliavimo ir žodžio kirčio pakeitimo skirtumų (ypač – svetimos kilmės tikriniuose daiktavardžiuose), skiriasi ir teksto tarimo ypatybės. Šio straipsnio teiginių ir išvadų pagrindas yra daugelio metų praktinė darbo patirtis ne tik Liepojos universitete, bet ir dirbant su lietuvių studentais Klaipėdos universitete ir Vytauto Didžiojo universitete, Kaune. Sėkmingai komunikacijai iš esmės taikomos abi kalbinės išraiškos formos – tiek kalba, tiek raštai. Patekę į latvišką aplinką, pvz., į kurią nors Latvijos aukštojo mokslo įstaigą, dėstytojai iš užsienio šalių ir studentai, atvykę pagal mainų programas, bendraudami turi atsižvelgti į latvių kalbos fonetinių priemonių specifiką, t. y. latvių kalbai būdingą kirčiuotą pirmąjį skiemenį, tęstinę ir netęstinę priegaides diferencijavimą, pasakojimo, klausiamoji bei šaukiamosio modalumo raišką ir pan. Jų įsisavinimui įtakos turi ne tik savos gimtosios kalbos garsinių

priemionių ypatybės, bet ir įvairūs lingvistiniai bei ekstralingvistiniai veiksniai platesniame kontekste. Latvijoje šiuo metu sparčiai daugėja žmonių, kurie moka keletą užsienio kalbų, yra susipažinę su kitų valstybių istorija, kultūra ir visuomeniniu gyvenimu, tad padaugėjo ir galimybių pajvairinti kontaktus ir išplėsti komunikaciją. Šių tendencijų išliks ir ateityje, jos darys įtaką fonetinei kalbų struktūrai.

Pagrindiniai sąvokos: segmentiniai ir suprasegmentiniai vienetai, priegaidės, žodžio kirtis ir kalbos intonacija, fonologija.

Ievads

Valodai kā komunikācijas līdzeklim ir noteikts saturs un izpausmes forma. Informācijas materiālās izpausmes forma ir skaņas, ko runātājs veido ar runas orgāniem, bet klausītājs uztver ar dzirdes orgāniem. Valodas saturs ir vispārcilvēcisks, bet fonētiskie līdzekļi, ar kuriem to izsaka, ir nacionāli un specifiski. Fonētiskie līdzekļi un likumi valodās ir atšķirīgi, tie rada katrai valodai raksturīgo skanējumu. Valodu klausītājs saprot tāpēc, ka starp saturu un skanējumu ir izveidojušās noteiktas likumsakarības, piem., latv. *bērns*, liet. *bernas* (puisis), latv. *papēdis*, liet. *papédé* (pēdas apakša, pamats), latv. *kakts*, liet. *kakta* (piere).

Fonētiskās sistēmas pamatu jebkurā valodā parasti veido fonēmas (to skaits mēdz būt ievērojami atšķirīgs, vidēji pasaules valodās ir no 40 – 50 fonēmu), zilbes, zilbes intonācija, vārda uzsvars resp. vārda akcents un runas intonācija. Nonākot attiecīgās valodas vidē, piem., kādā Latvijas vai Lietuvas augstākajā izglītības iestādē, ārzemju vieslektoriem un studentiem komunikācijas procesā ir jārēķinās arī ar konkrētās valodas fonētisko līdzekļu specifiku. Latviešu valodai tas ir raksturīgais pirmās zilbes uzsvars, stieptās un nestieptās zilbes intonācijas diferencēšana, stāstījuma, jautājuma un izsaukuma modalitātes izteikšana teikumos u. tml. Fonētisko līdzekļu apguvi kopumā ietekmē dažādi lingvistiskie un ekstralingvistiskie faktori.

Raksta **mērķis** ir aplūkot jaunākās tendences latviešu valodas fonētisko līdzekļu sistēmā, kas lielākoties radušās citu valodu artikulācijas un fonētisko īpatnību ietekmē, piem., cieto līdzskaņu palatalizācija, zilbes intonācijas nivelēšanās, vārda uzsvara maiņa (sevišķi – svešas cilmes īpašvārdos), teksta izrunas īpatnības ar atbilstošu runas intonāciju.

Literatūras apskats

Lingvistiskajos izdevumos līdz šim fonētisko parādību apguvei sastatījuma aspektā ir pievērsta salīdzinoši maza uzmanība (galvenokārt tiek aplūkota valodas gramatiskā sistēma un tās atšķirības). Latviešu valodā šādā skatījumā ir tikai daži pētījumi, piem., jau salīdzinoši pasen izdots darbs “Сопоставительная грамматика русского и латышского языков” (Семенова, 1966), atsevišķi šiem jautājumiem veltīti fragmenti ir atrodamī cittauniešiem domātajās mācību grāmatās, rokasgrāmatās, rakstu krājumos, vārdnīcās u. tml. Sava praktiskā darba

pieredzi ilgākā laika periodā Rietummičiganas universitātē (ASV, Kalamazū) no 1966. gada līdz 1993. gadam pētījumā "Latviešu valodas praktiskā fonoloģija" (2002) ir apkopojusi L. Muižniece. Šajā darbā fonētiski fonoloģisko līdzekļu apguvē ir norādīts uz līdzībām un atšķirībām saistībā ar angļu valodu gan teorijas aprakstā, gan izvēlēto vingrinājumu atlasē. Šāda salīdzinājuma pagaidām nav ar citām valodām, kuras tradicionāli kā svešvalodas tiek lietotas Latvijas vidē. Jaunākajā lingvistiskajā literatūrā dažus jautājumus sastatījuma aspektā ir aplūkojuši J. Grigorjevs (2011), M. Brēde (2012), bet nepieciešamo terminu skaidrojumu var atrast "Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā" (2007).

Pētījuma metodes un materiāli

Atbilstoši pētījuma specifikai galvenokārt tajā ir izmantota aprakstošā un salīdzināmā metode. Būtisku vietu ieņem teorētiskās literatūras studijas un attiecīgu valodas piemēru analīze. Gatavojot rakstu, tika izveidota anketa, kuras pamatjautājumi bija saistīti ar citu valodu ietekmi dzimtās valodas (parasti latviešu valodas) apguvē un otrādi. Liepājas Universitātē „Eiropas valodu un kultūras studiju” programmas studenti atzina, ka, ilgstoši uzturoties citā valodas vidē, piem., angļu, vācu, franču, lietuviešu vai krievu, arī dzimtajā valodā pēc kāda laika parādās otras valodas izrunas īpatnības. Lielākoties tās ir saistītas ar vārdu krājumu resp. leksiku, taču ne mazāk svarīgi ir apzināties tās atšķirīgās un būtiskās izrunas īpatnības, kuras ir saistītas ar atsevišķām fonētiskām parādībām.

Pētījumā izteikto apgalvojumu un secinājumu pamatā ir autores praktiskā darba pieredze ne tikai Liepājas Universitātē, bet arī, strādājot ar lietuviešu studentiem Vītauta Dižā universitātē Kauņā un ar apmaiņas programmas studentiem no dažādām Lietuvas augstskolām vairāku gadu garumā.

Rezultāti un diskusija

Ar fonēmu izpēti ir saistītas divas valodniecības nozares – fonētika un fonoloģija. Fonētikas pamatā ir skaņu akustisko un fizioloģisko īpašību izpēte, bet fonoloģijā savukārt tiek pievērsta uzmanība fonēmu funkcijām un likumbām. Visas skaniskās vienības valodniecībā parasti iedala divās grupās:

Segmentālās vienības:

- fonēmas, piem., vārdā *dziesma* ir 7 burti, bet 5 fonēmas – [dz], [ie], [s], [m],[a];
- zilbes, piem., *āboli* [â-buõ-li] – 3 zilbes;
- fonētiskais vārds – skaniskais komplekss, piem., *labs rīts* (fonētiski tas ir [laps rīc]);
- sintagma – vārds vai vārdu grupa starp divām pauzēm, piem., *Vajag mācīties, // strādāt // un atpūsties. Vajag mācīties strādāt // un atpūsties.*

Supersegmentālās jeb suprasegmentālās vienības:

- zilbes intonācija, piem., *plāns* [plāns], [plāns]; *vīle* [vīle], [vīle];
- vārda uzsvars, piem., *nekas* [ne•kas], *labrīt* [lab•rīt];
- runas intonācija, piem., *Snieg. Snieg? Snieg!*

Runas aparāts ir veidots tā, ka cilvēks spēj izrunāt daudz un dažādu skaņu (pat simtiem), taču katras valodas runātāji veido samērā nelielu, atšķirīgu skaņu skaitu, kas veido viņu valodas fonoloģisko pamatu. „Katrai pasaules valodai raksturīgais skaniskais inventārs ir veidojies ilgstošā, vēsturisku un ģeogrāfisku apstākļu noteiktā procesā” (Grigorjevs, 2011, p. 80). Ikvienai valodai ir sava noteikta skanisko modeļu – fonēmu – kā valodas funkcionālo pamatvienību sistēma. Fonoloģijas likumi nosaka, kā specifisko valodu izpaust skaņās un kāda ir valodas skaņu sistēmas elementu organizācija, attiecības un mijiedarbība (Muižniece, 2002, p. 10). Fonēma ir valodas skaņa, kas runātāja uztverē rada morfēmu un vārdu nozīmes atšķirības, piem., *lapa* – *laba*, *lapa* – *lāpa*, *masa* – *maza*, *masa* – *māsa*, *kakis* – *zakis*. Fonēma pati par sevi ir abstrakcija, kas runas procesā realizējas konkrētā skaņā. Fonēmas konkrētā izruna mainās dažādu apstākļu dēļ – gan subjektīvu (runātāja dzimums, balss augstums, dialekta īpatnības, citvalodu ietekme), gan objektīvu (blakus esošo skaņu resp. fonētiskās apkaimes ietekmē), piem., līdzskaņa [n] izruna mainās fonēmu [k] un [g] priekšā vārdos *bungas*, *krunkas*, *vingrot*, *kungs*, *punkts*. Viena un tā pati fonēma var būt akustiski atšķirīga, tomēr to uztveram kā vienu un to pašu fonēmu. „Klausītājam nav grūti atšifrēt teiktā saturu neatkarīgi no runātāja individuālajām īpašībām vai runas akta apstākļiem, ar nosacījumu, ka saruna notiek pazīstamā valodā. Tas nozīmē, ka dzirdes aparāts un smadzenes veic akustiskā signāla atšifrēšanu pēc shēmas, kurā noteiktām akustiskā signāla īpašībām ir liela nozīme, bet citām maza – minimāla” (Grigorjevs, 2001, p. 194). Valodas lietotājs atšķirīgos fizikālos veidojumus attiecina uz vienu grupu, ja tiem ir viena un tā pati funkcija un vieta sistēmā.

Daudzvalodības apstākļos citas tautības studentiem sevišķa uzmanība jāpievērš atsevišķu segmentālo vienību apguvei, piem., latviešu valodā tā ir **specifisko fonēmu** – mīksto līdzskaņu *k*, *g*, *Ņ*, *ļ* izruna, atsevišķu divskaņu artikulācija (sevišķi *ie* un *uo*), šauro un plato patskaņu *e* un *ē* izruna, kā arī skaņu savienojumi ar mīkstajiem līdzskaņiem – *šk*, *žg*, *šļ*, *žļ*, *Ņg*, piem., *škivis*, *škelt*, *škindēt*, *režgis*, *mežgīt*, *šļukt*, *zižļi*, *kungis*.

Savukārt dzimtās valodas īpatnības ietekmē svešvalodas apguvi; tā rodas akcents, kas saglabājas, runājot citā valodā (VPSV, 2007, p. 22). Šāds akcents ir vērojams latviešu valodas cieto līdzskaņu izrunā, tos mīkstinot. Palatalizācija sevišķi raksturīga ir krievu un lietuviešu valodā, līdz ar to tās novēršana latviešu valodā prasa lielu uzmanību un daudz pūļu (Laua, 1997, p. 134). Savukārt angļu valodas ietekmē jūtami ir mainījusies latviešu valodas priekšējo mēleņu [t] un [d] izruna. „Angļu valodā fonēmas [t] un [d] ir alveolāri slēdžeji, ko artikulē, samērā platu mēles gala virsmu piespiežot pie alveolām, turpretim latviešu valodā [t] un

[d] ir dentāli slēdzeni, ko artikulē, sasprindzinātu mēles gala ārējo malu piesitot pie augšzobiem vai augšzobu pamatnes” (Muižniece, 2002, p. 58).

Fonētisko parādību apguvei sastatījuma aspektā (jāatzīst gan – minimāli) ir pievērsta uzmanība arī atsevišķos lingvistiskos pētījumos (Семенова, 1966). Darba autore akcentē, ka, piem., apgūstot krievu valodu, sevišķa uzmanība ir jāpievērš **vārda uzsvaram**, jo tas ir sarežģīts valodas skaniskās uzbūves elements, kas ir saistīts ne tikai ar fonētisko, bet arī ar gramatisko un leksisko sistēmu. Cittaute studentiem, mācoties krievu valodu, tā apguve sagādā grūtības, sevišķi, ja uzsvaram ir fonētiski fonoloģiska funkcija, resp., tas maina vārda nozīmi, piem., *плачу, стоит, замок, духи, стрелки, мука*. Valodas prakse liecina, ka minēto piemēru diferencēšana ir problemātiska arī latviešu valodas runātājiem tieši mainīgā vārda uzsvara dēļ. Uzsvara apgūvē ir vērojama katra studenta dzimtās valodas ietekme, sagatavotības pakāpe un individuālās artikulācijas īpatnības. Krievu valodas profesore M. N. Šutova ir raksturojusi svarīgākos uzsvara apguves metodikas jautājumus un analizējusi mūsdienīgu eksperimentu rezultātus, kas nodrošina šī jautājuma labāku izpratni un praktisko lietojumu (Шутова, 2008, p. 23). Minēto pieredzi varētu pārņemt arī citu valodu vārda uzsvara apguves nostiprināšanai.

Praktiskā darba pieredze rāda, ka, apgūstot latviešu valodu, cittautieši (sevišķi krievu un lietuviešu studenti), maina uzsvara vietu vārdos, saistot to ar savu dzimto valodu, kurā ir brīvais vārda uzsvars, piem., vārdos, kurus latviešu valodā jāizrunā ar pirmās zilbes uzsvaru: *Sarajeva, Šopēns, Šumahers, Musorgskis, Karzajs*.

Valodas prakses piemēri liecina, ka problēmas latviešu valodas apgūvē rodas homogrāfu – heterotonu izrunas gadījumos, kuros vārdu nozīmi diferencē tikai **stieptā** vai **nestieptā** (krītošā vai lautzā) **zilbes intonācija** (Šulce, 2007, p. 276). Citu valodu ietekmē runātāji veido t. s. hibrīdvariantus, kas izklausās pēc *pusstieptās intonācijas* (kaut kas pa vidu starp stiepto un nestiepto intonāciju). Divu intonāciju šķīrumu ir svarīgi ievērot savstarpējā komunikācijā, lai novērstu satura pārpratumus, piem.:

- *Cenas par apkuri ziemas periodā kļūst arvien augstākas un augstākas* (izrunā nepareizi ar stiepto intonāciju).
- *Tiks izdoti dzejnieka Ojāra Vācieša kopotie raksti vairākos sējumos* (izrunā nepareizi ar stiepto intonāciju).
- *Mana māsa grib griezt maizīti* (izrunā nepareizi ar stiepto intonāciju).
- *Manikīre paņēma nagu vīlīti* (izrunā nepareizi ar nestiepto intonāciju).

Citu valodu ietekmē var mainīties latviešu valodai raksturīgā **runas melodija**. Savstarpējā saziņā izteikumi tiek veidoti tā, lai pēc iespējas saniegtu labāku prognozēto rezultātu. Tas ir atkarīgs no runas situācijas un sarunas partnera (-iem). “Pētījumi liecina, ka informācija klausītājam galvenokārt tiek nodota ar intonācijas un sintaktiskās struktūras savstarpējās mijiedarbības palīdzību” (Brēde, 2012, p. 13). Īpaši tas sakāms par stāstījuma teikumu izrunu latviešu valodā ar kāpjošo melodiju nepieciešamās krītošās melodijas vietā (lielākoties angļu valodas ietekmē). Tas pats attiecas arī uz teikuma daļu saistījuma ciešuma norādi.

Ja garākā teikumā nevar saklausīt ciešu vai vāju saistījumu, tas apgrūtina satura uztveri. Vēl lielākas grūtības rodas šādas runas atspoguļošanā rakstu formā, jo nav iespējams noteikt teikumu robežas. Pēdējā laikā zūd arī jautājuma teikumiem raksturīgā intonācija latviešu valodā. Svarīgi ir apzināties teikumu modalitāti salīdzinājumā ar citām valodām. Dažādās valodās ir atšķirīgs valodas ritms un runas intonācija. Tas ļautu izvairīties no svešām intonācijām, kā arī pareizi apgūt citas valodas intonatīvo sistēmu. Valodas prakse liecina, ka latvieši pārspilē, atdarinot citu valodu runas intonācijas, līdz ar to piešķirot latviešu valodai nedabisku skanējumu, kas traucē un apgrūtina satura uztveri (Strautiņa, Šulce, 2009, p. 46).

Secinājumi

1. Pēdējos gados latviešu literārajā valodā parādās citu valodu artikulācijas un akustiskās īpatnības (visbiežāk angļu, vācu un krievu valodas ietekmē) gan atsevišķu fonēmu izrunā, gan uzsvara lietojumā, gan teksta izrunas ziņā, piem., runas intonācijā un līdzskaņu palatalizācijā.

2. Fonētisko līdzekļu apguvē ir vērojama katra runātāja dzimtās valodas vai izloksnes ietekme, sagatavotības pakāpe un individuālās artikulācijas īpatnības. To apguvi ietekmē arī dažādi lingvistiskie un ekstralingvistiskie faktori.

3. Īpaša uzmanība ir jāpievērš latviešu valodai specifisko mīksto līdzskaņu *ķ, ģ, ņ, ļ* izrunai, divskaņu artikulācijai (sevišķi *ie* un *uo*), šauro un plato patskaņu *e* un *ē* izrunai, kā arī skaņu savienojumiem ar mīkstajiem līdzskaņiem, piem., *šķīvis, šķelt, šķindēt, režģis, mežģīt, šļūkt, zižļi, kuņģis*.

4. Fonētisko parādību apguve ir svarīga sastatījuma aspektā, piem., apgūstot valodas ar brīvo vai saistīto vārda uzsvaru. Cittautu studentiem tā apguve sagādā grūtības gadījumos, ja uzsvaram ir fonētiski fonoloģiska funkcija, resp., tas maina vārda nozīmi, piem., krievu valodā vārdos *плачу, стоит, замок, духи, стрелки, мука*.

5. Lai nerastos satura pārpratumi, savstarpējā komunikācijā ir svarīgi apzināties stieptās un nestieptās intonācijas šķirumu latviešu valodā tajos gadījumos, kuros vārdu nozīmi diferencē tikai intonācija, piem., *Raiņa kopotie raksti ir vairākos sējumos. Šogad samazinājās graudaugu sējumi*.

6. Citu valodu ietekmē ir mainījusies latviešu valodai raksturīgā runas melodija. Tas ir saistīts ar stāstījuma teikumu izrunu latviešu valodā, kuros nepieciešamās krītošās melodijas vietā ir dzirdama kāpjošā melodija. Tas pats attiecas arī uz teikuma daļu saistījuma ciešuma norādi. Atkāpes intonatīvajā veidojumā ir vērojamas arī teikumos ar jautājuma modalitāti.

7. Latvijā strauji ir pieaudzis to cilvēku skaits, kas apguvuši vairākas svešvalodas, ir iepazinuši citu valsti vēsturi, kultūru un sabiedrisko dzīvi, līdz ar to ir palielinājušās iespējas dažādot savstarpējos kontaktus un paplašināt komunikāciju. Šīs tendences saglabāsies arī nākotnē, savstarpēji ietekmējot valodu fonētisko struktūru.

Literatūra

- Brēde, M. (2012). Ieskats publiskā intonācijas stila raksturojumā. *Literārā valoda (standartvaloda) vēsturiskā, normatīvā un sociolingvistiskā skatījumā*. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 139. Dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli (pp. 13–14). Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Grigorjevs, J. (2001). Dažādu runātāju (sieviešu un vīriešu) izrunāto patskaņu akustisko ideālformu noteikšana. *Linguistica Lettica, 3*, 194–215. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Grigorjevs, J. (2011). Kopīgais un atšķirīgais fonētisko parādību izpratnē Latvijā un pasaulē. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi, 6*, 80–97. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Laua, A. (1997). *Latviešu literārās valodas fonētika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Muižniece, L. (2002). *Latviešu valodas praktiskā fonoloģija*. Rīga: Rasa ABC.
- Strautiņa, V., & Šulce, Dz. (2009). *Latviešu valodas pareizrūna un pareizrakstība*. Rīga: RaKa.
- Šulce, Dz. (2007). Problēmjautājumi pareizrūnā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti, 11*, 274–281. Liepāja: LiePA.
- VPSV (2007). *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Семенова, М. Ф. (1966). *Сопоставительная грамматика русского и латышского языков*. Рига: Звайгзне.
- Шутова, М. Н. (2008). Методика обучения иностранных студентов русскому ударению как средству общения. *Русский язык за рубежом. Учебно методический иллюстрированный журнал, 6* (211), 18–23.

<p>Dzintra ŠULCE PhD in Philology, Assoc. Professor of the Latvian Language, Expert in the field of Linguistics</p> <p><i>Fields of scientific interests:</i> Latvian Language phonetics, comparative Baltic studies, language culture</p> <p>Faculty of Humanities, Liepaja University</p> <p>Rojas str. 3–43, LV-3407, Liepaja Latvia</p> <p>dz.sulce@tvnet.lv</p>	<p>Dzintra ŠULCE Filologijos mokslo daktarė, latvių kalbos docentė, kalbotyros krypties ekspertė</p> <p><i>Mokslinių interesų sritys:</i> latvių kalbos fonetika, lyginamoji baltistika, kalbos kultūra</p> <p>Liepojos universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas</p> <p>Rojas g. 3–43, LV-3407, Liepoja Latvija</p> <p>dz.sulce@tvnet.lv</p>
---	---